

Verzameld werk

Frans Kellendonk

Verzameld werk I

Romans en verhalen

Bezorgd door
Jaap Goedegebuure en Rick Honings



Em. Querido's Uitgeverij BV
Amsterdam · Antwerpen

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt dankzij een subsidie
van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Copyright © 2015 Stichting Frans Kellendonk Fonds
Copyright © 2015 bezorging Jaap Goedegebuure en Rick Honings
Voor overname kunt u zich wenden tot Em. Querido's Uitgeverij BV,
Spui 10, 1012 WZ Amsterdam.

Omslag Brigitte Slangen
Omslagbeeld Kellendonkarchief Leiden

ISBN 978 90 214 0032 7 / NUR 301
www.querido.nl

Inhoud

Bouwval 7

De nietsnut. Een vertelling 93

Letter en geest. Een spookverhaal 183

Mystiek lichaam. Een geschiedenis 267

Achter het licht 421

De waarheid en mevrouw Kazinczy 449

Namen en gezichten 491

Buitenlandse dienst 493

Tsunami 510

Overige bestemmingen 530

Clara 547

De verheerlijking 557

Dood en leven van Thomas Chatterton 578

Bouwval

Voor Jan Duyx

Een paar maanden nadat zijn ouders hadden besloten om oud te zijn en beiden tegelijk hun tanden hadden laten trekken zag de kroonprins het schilderij voor het eerst. Het gezin had juist een nieuw huis betrokken. Beneden zat zijn moeder met de vitrage op haar schoot. Zijn vader dwaalde met een hamer in zijn hand door het huis. Zij had spelden, hij spijkers tussen opeengeklemd lippen. Zo leerde de kroonprins wat verbetenheid is. Pa had alles neergezet waar hij het hebben moest: de kapstok stond tegen de muur in de hal, het kruisbeeld lag op de schouw, het keukenkastje op de keukentafel en het schilderij stond halverwege de trap, op een trede geleund tegen de volgende, met de achterkant naar voren. Vier hamerslagen had Pa nodig om de spijker te krijgen waar hij hem hebben wilde, recht tegenover het smalle raam dat uitzag op het westen. Het schilderij werd achtere-loos opgetild en zorgvuldig rechtgehangen en zo kon de eerste ontmoeting plaatsvinden tussen de kroonprins en zijn demon.

De lijst bevatte een met glas bedekte krijttekening, een portret van een volwassen jongeman die, half onderuitgezakt op een sofa, met vingers week als asperges tot in alle eeuwigheid blaadjes van een roos moest plukken en verpulveren. Alleen de gestalte van de jongeman was tot in details uitgewerkt; de rest van de tekening was bedekt met slordig aangebrachte, dof groene krijtstrepen, waar het roomwit van het papier op meerdere plaatsen doorheen schemerde. De beweging van het krijt was overal van onder naar boven, zodat de jongeman naar boven toe uitgerekte leek. Door die twee tegengestelde houdingen – het liggen en dat uitgerekte zijn – ontstond een merkwaardige spanning: het leek haast of de jongeman viel. Onder op de rand van de tekening was een titel geschreven: 'Languer'. Of misschien was het een signatuur, een schuilnaam. Languer was in elk geval de naam die de kroonprins voor zijn demon gebruikte.

Bij die eerste kennismaking al nam de slungelige gestalte van de jongeman plaats in een goed verlichte hoek van zijn gedachten en tot zijn ongenoegen werd de kroonprins sindsdien voortdurend aangestaard door Langueurs heldere, ironisch-verveelde blik. Dikwijls stond de jongen met zijn rug tegen de trapleuning het portret aandachtig te bekijken, aanvankelijk omdat hij het zo knap vond van de kunstenaar om met krijt zoiets echts te maken, maar langzamerhand kreeg hij een wonderlijk aanzwellende afkeer van het portret, en die afkeer was een fascinatie op zichzelf.

De vreemde spanning in het lijnenspel maakte dat alles wat de persoon van Langueur insinueerde onwaarachtig werd en de kunstenaar had aan die onwaarachtigheid niets beters weten toe te voegen dan de dofgroene verlatenheid waardoorheen de jongeman zo belachelijk al-tijddurend aan het vallen was. Langueur droeg een wat slordig zittend jacquet en een half opengeknoopt vest. Blijkbaar was hij juist teruggekeerd van een feest of van een diner. Wat een bespottelijke toestand om jezelf in te laten portretteren! meende de kroonprins. Volgens hem lieten ouderwetse mensen, die zichzelf respecteerden, zich afbeelden in ruitertenu, zittend op een paard, omringd door blaffende fox-terriërs. Desnoods had Langueur zich kunnen laten vereeuwigen terwijl hij op weg was naar zijn partijtje, met een geschenk in zijn handen en een bos bloemen; en dan in olieverf. Hij moest een heel erg onverstandige man zijn geweest om in zo'n onfatsoenlijke staat de eeuwigheid te willen ingaan.

Wanneer de zon scheen werd Langueur één keer per dag, in de namiddag of vroege avond, vernietigd. Aan die momenten beleefde de kroonprins een intens genoegen. Wanneer de zon namelijk recht op het raam stond waartegenover het portret was opgehangen, werd het licht zo fel dat de jongeman helemaal verbleekte. Bovendien maakte de felheid van het licht dat ieder krijtkorreltje zijn eigen minieme schaduw ging afwerpen, als het ware zelfstandig werd, zodat Langueur uiteenviel in myriaden afzonderlijke krijtkorreltjes en binnen een mum van tijd geheel en al tot stof was vergaan. Maar hij herrees steeds weer.

II Dies illa

Van de tien jaar dat hij al leefde had de kroonprins er tien verwacht, maar nog altijd was hij plomp en vormeloos en die doelgerichte, vastomlijnde staat die hij bij zichzelf volwassenheid noemde, was hij nog geen stap genaderd. Hij begon te vermoeden dat de verhevenheid van zijn verwachtingen evenredig was aan de afgrondelijkheid van zijn onvermogens nu wat honderd jaar verveling leek geleid had tot nog niet één jaar vervulling.

Hij zat op de achterbank van zijn vaders Studebaker 'Commander v-8', bouwjaar 1951, en wachtte; hij wachtte al langer dan een kwartier tot zijn vader, Tante, oom Joop en Aapje zouden komen. Loodjes verveling trokken zijn mondhoeken omlaag. Van de kou zagen zijn beentjes blauw en gevlekt als bloedworsten, want de verwarming stond nog uit. Hij mocht van zijn moeder nog steeds geen lange broeken dragen, alsof ze daarmee de komst van de winter zou kunnen uitstellen. Zelf zat ze met haar benen in de zwachtels binnen op een stoel de geboorte van een baby af te wachten. Wat het zitten in de auto nog onplezieriger maakte was de weeë, doordringende stank die er hing, sinds twee maanden geleden, tijdens vervoer, de stop van een mandfles zoutzuur was gesprongen. Op de automatten lag zand en cement, er lag een troffel, een hamer en ander gereedschap en overall lagen spijkers, die uit een half opengescheurd pak waren gevallen. De kroonprins drukte zich weg in een hoek van de bank, vouwde zijn armen stijf voor zijn borst en keek stuurs – zijn hoofd verpakt in de opgeslagen kraag van zijn dikke winterjas – door het autoraam naar de voordeur van zijn ouderlijk huis.

Niettegenstaande de kou had hij het raam een stukje moeten opendraaien om frisse lucht binnen te laten. Het was stil op straat; hij hoorde alleen het zachte geruis van de regen. De druppels bevroren zodra ze de grond raakten en bomen en muren hadden een zwarte

glans. Toen de voordeur eindelijk openging klonken de stemmen benepen tussen zoveel stilte. Hij hoorde zijn moeder praten. Ze moest zijn opgestaan om hen uit te zwaaien. 'Kijk alsjeblieft goed uit. Het is zó glad op de weg. En doe Opa de groeten. Zeg hem maar dat ik zeker gekomen zou zijn als ik gekund had. O Carolien, vergeet niet...' De stem werd onverstaanbaar. Daarna hoorde hij zijn vader tegen Aapje zeggen dat ze voort moest maken. Hij hoorde oom Joop lachen. Plotse-ling zei Tante: 'O! Wat ik zeggen wou...' Waarop de deur weer dichtging en alles opnieuw stil werd.

In de tien jaar van zijn leven was de kroonprins, vergeleken met andere kinderen, heel wat meer in de breedte gegroeid dan in de lengte; hoofd, buik, schouders, armen, alles was rond aan hem. Dat maakte het hem bijvoorbeeld onmogelijk om pijlsnel op een aanstormende bal af te springen en die met onfeilbare precisie weg te plukken voor een doel, of om zichzelf mooi te vinden. Een zittende houding paste het best bij zijn postuur. Zo kwam het dat hij meer nadacht dan goed voor hem was, over vraagstukken als tijd, leven, leeftijd en beleefdheid, en de kroonprins was, zoals dat gaat, juist lang genoeg om één onrijpe vrucht van de boom der wijsheid te plukken, ontevredenheid, die hij omdat het de eerste en vooralsnog de enige was, opat met klokhuis en al. Waarom had nog niemand ontdekt dat hij een kroonprins was? Waarom moest hij een kind van tien jaar zijn? En belachelijk dik bovendien? Nou?

Hij had ooit een droom gehad die hij te mooi vond om er niet een beetje geloof aan te hechten. Op een middag, toen er niemand thuis was, lag hij zich languit op de vloer van de huiskamer te vervelen, tot hij ontdekte dat naast de schouw één paneel van de lambrizing iets duisterder contouren vertoonde dan de andere. Later kon hij zich niet herinneren of de droom nu voor of na die ontdekking was begonnen. In elk geval stemde dat van die contouren wel met de werkelijkheid overeen, want het paneel bevond zich in de schaduw van de vooruitstekende schouw. Na enig tasten en duwen bleek dat het eigenlijk een deur was. Die deur gaf toegang tot een steile, naar duistere diepten afdalende trap. De kroonprins, die toen nog gewoon Ernst heette, liep die trap af, eerst voetje voor voetje, bang om te struikelen, maar al- lengs bijna zwevend. Hij kwam terecht in een ruimte die ommuurd

was met duisternis, een lichte plek in een zich oneindig ver uitstrek-
kende nacht. In het midden van die ruimte zat een oude man met een
grote neus waaruit lange, grijze haren groeiden. Rond zijn kale sche-
del liep een messcherpe, paarse lijn; het leek haast of je de kruin van
zijn hoofd kon afschroeven. Hij wenkte Ernst naderbij. Met iedere
stap die hij zette merkte Ernst dat de muren van duisternis dichter-
bij kwamen, dat de ruimte kleiner werd. Toen hij wat draalde knikte
de oude man hem bemoedigend toe. Op zijn schoot lag een fluwe-
len kussentje en daarop lag een kroon. Ernst maakte een ootmoedi-
ge knieval voor zijn voeten, alsof hij steeds geweten had wat hij hier
kwam doen. De man was het leven moe, zijn handen trilden, zijn
ogen waren leeg. 'Je moet er goed om denken, Ernst,' zei hij, 'dat je
hem heel stevig vasthoudt, anders is hij verdwenen wanneer je straks
wakker wordt.' De kroonprins voelde hoe zijn nieuwe hoofddekse-
l hem tot de wenkbrauwen over de schedel zakte; met het stijgen der ja-
ren zou het hem wel beter gaan passen. De muren van duisternis ruk-
ten steeds verder op. Het was een kroon van glad, zacht aanvoelend
goud. Terwijl het steeds donkerder werd hield hij hem zo stevig vast
dat zijn knokkels bleek oplichtten in de schemer, maar het was nog
niet stevig genoeg want bij het ontwaken waren zijn handen leeg.

Die droom was hem jaren bijgebleven. Hij was eerder geneigd te ge-
loven dat de kroon was verdwenen door een tekortkoming van hem-
zelf, dan de vluchtigheid die door iedereen aan dromen wordt toege-
schreven als een feit te aanvaarden. Hij was te begerig geweest, te snel
wakker geworden; hij had de hele weg door het donker moeten terug-
lopen, iedere trede van de steile trap moeten beklimmen, de kroon
stap voor stap moeten brengen in de alledaagse saaiheid van de huis-
kamer. Omdat hij zo onvoorbereid was geweest meende hij recht te
hebben op nog een kans. Op die kans wachtte hij nog steeds.

Het tikken van de regendruppels werd langzamerhand oorverdo-
vend. Het was de tijd die ze zo luid deed klinken. De arrogantie van
grote mensen! Ze meenden hem ongeduldig weg te kunnen sturen
en hem daarna volkomen te kunnen negeren. Hij ging zwaar gebukt
onder zijn leeftijd. Hij kon niets anders doen dan wrokkend wachten
op de om onnaspeurbare redenen zo noodzakelijke volwassenheid.
Weer drong zich in de eenzaamheid van het wachten even het beeld

van de volwassen jongeman Langueur aan hem op. Hoe een volwassene zo lamlendig op een sofa kon liggen was hem een raadsel. De lippen van de dandy plooiden zich in de welbekende glimlach, de enige gelaatsuitdrukking waarover hij beschikte.

Over het tuinpad kwam een spichtig, plusminus achtjarig meisje aangehuppeld. Ze glibberde over de tegels en maakte hoekige sprongen om de plassen te mijden die haar witte lakschoenen en witte kniekousen zouden kunnen besmeuren. Ze droeg een brilletje en had rouge op haar wangen. Over haar dunne kinderlippen had ze met karmijnrode lipstick een tweede paar geschilderd, dat naar boven tot in haar neusgaten reikte. Aan haar hand hing een gebreid tasje, bezet met gele, donkerblauwe en parelmoerkleurige kralen, dat ze bij elke bokkensprong een halve meter de lucht in zwaaide. Haar naam was Aapje. Wel tien keer per dag kwam ze de trap op- en afgezeuld, maar de beeltenis aan de muur had ze nog nooit opgemerkt. Ze had haar eigen besognes: twee plaspoppen, Peerke en Johanneske, die het almaar in bed konden doen, en dan had je nog de was, en al het eten dat ze niet lustten.

Trappelend van ongeduld klopte ze tegen het autoraam. 'Ernst, Ernst, doe open! Het regent!' De kroonprins voldeed aan haar verzoek met stugge traagheid. 'Schuif es op, Ernst, schuif es op.' Toen ze zich op de bank gehesen had raakten haar voeten niet aan de grond en het kostte haar heel wat gewiebel om haar rokje zo onder zich te schikken dat het niet kon kreuken. Zuchtend opende ze haar tasje en haalde er een spiegeltje uit, waarin ze zich plotseling glunderend bekeek. Haar wangen trilden van voldoening en haar brilletje trilde mee.

'Vind je me niet móói, Ernst? Eerlijk zeggen.'

Hij zag nu dat ze ook haar ogen had opgemaakt. Omdat ze de haren van haar wimpers niet dicht en talrijk genoeg vond, had ze aan de randen haartjes bijgetekend. Te midden van al dat zwart was het vochtige melkwit en blauw van haar ogen iets obsceens geworden. Er hing een mufte poederlucht om haar heen. Ze leek op tante Carolien. De kroonprins besloot haar vraag te ontwijken.

'Waar blijven ze?' vroeg hij.

'Wat?'

'Waar blijven ze?'

Aapje wendde het beschilderde gelaat van het spiegelkje naar haar broer. 'Er is iets, maar ze komen zo.'

'Wat is er dan?'

'Iets met geld. Ze hebben iets geregeld. Het gaat over het huis van Opa in Alverna, geloof ik. Pa krijgt de loods, weet je wel, die schuur met al die planken, en de timmerfabriek en een stuk van het land. Ze hebben heel ernstig zitten fluisteren. En oom Joop en Tante krijgen het huis omdat ze zoveel kinderen hebben. Wist je dat ik alle kinderen uit mijn hoofd ken?' Ze stak haar hand omhoog en telde ze op haar vingers af. Alleen om te laten zien dat haar nagels roze gelakt waren. 'Tinie. Kees. Jopie. Huub. Jozefien. Yvonne. Elsbeth, Daantje, Dorien, Wimpie. Die laatsten zijn gemakkelijk, maar ik weet niet of het nou Huub-Jozefien of Jozefien-Huub is.'

De kroonprins wist het ook niet. Ze babbelde verder en vertelde dat ze zo laat was omdat Peerke en Johanneske nog naar bedje moesten en omdat ze zich nog had moeten opknappen vanwege Allerzielen, want vandaag ging iedereen naar het kerkhof en dan moest je er netjes uitzien. Aapje was opgewonden, want dit was de eerste keer dat de kinderen meemochten. Allerzielen was een hele traditie in de familie. De doden werden ouderwets herdacht, met veel verhalen, ieder jaar dezelfde. Dat ze daar nu bij aanwezig mochten zijn was een groot voorrecht, een eerste stap. De kroonprins dacht aan alle mensen die op aarde geweest waren; ze lagen allemaal bij elkaar op kerkhoven en op het laatst zou de aarde één groot kerkhof zijn.

'Het is maar goed dat ze nog wat moesten praten,' zei Aapje, 'anders was ik nooit op tijd geweest. Niemand heeft het nog gezien. Vind je het niet mooi?'

'Ja, prachtig,' mompelde de kroonprins voordat hij zich zijn eerdere besluit herinnerde. Het was verschrikkelijk; de onwaarachtigheden en heilloze complicaties waarin het menselijk verkeer je verstrikt; geen twee woorden kunnen gesproken worden of ze bevatten een leugen.

Het bleef buiten maar regenen. Het was een regen, zo fijn als mist en zo koud als sneeuw, die de vertrouwde aarde omtoverde in het grauwe niemandsland van Allerzielen, waar de ontlichaamde overblijfsels van de overledenen troosteloos ronddoelden.

‘Opa weet er nog niets van,’ zei Aapje samenzweerderig. ‘Hij zal het niet leuk vinden. Het is tenslotte zijn huis. Zou er ruzie komen, denk je, Ernst?’

‘Ach nee, er komt geen ruzie.’ De kroonprins wist al bijna zeker dat er ruzie van zou komen. Hij had een hekel aan ruzie.

Aapje leek teleurgesteld. Ze grabbelde in haar tasje en haalde er een zakdoekje uit dat ze om haar vinger wond, met haar tong bevochtigde en voorts gebruikte om haar brillenglazen te poetsen. Plotseling dook ze in elkaar en drukte zich plat op de bank. ‘Daar is Pa,’ zei ze met verstikte stem. ‘Hij zoekt me. Zeg maar gauw dat ik hier ben. Ik wil niet dat hij me ziet voor we weggaan.’ Ze zag uitstekend zonder bril. Inderdaad stond haar vader in de deuropening. Hij riep zachtjes: ‘Marie-Cécile! Marie-Cécile!’ Uit angst dat de burens hem zouden horen riep hij haar niet met haar bijnaam, maar omdat de burens die naam toch wel zouden kennen durfde hij haar echte naam niet al te luid te roepen. De kroonprins boog zich over zijn ineengedoken zusje heen, draaide het raam een stukje verder open en schreeuwde: ‘Aapje is hier!’

Pa legde een vinger op zijn lippen en ging weer naar binnen. Aapje kwam langzaam overeind. ‘Nu zullen ze zo wel komen,’ hijgde ze. ‘Wat stinkt het toch in de auto, hè? Verschrikkelijk.’ Ze ging verder met het poetsen van haar bril. Toen ze daarmee klaar was, zette ze de bril met een besliste tik op haar neus en stopte ze het verkreukelde zakdoekje in haar tasje. Ze knoopte het dicht, drukte het tegen haar buik, ging kaarsrecht zitten en hield de sprankelende brillenglazen strak gevestigd op de voordeur.

Dat hielp. Oom Joop kwam spoedig naar buiten. Hij liet de voordeur op een kier staan en kwam voetje voor voetje, met één hand in de zak van zijn dunne regenjas en in de andere een paraplu, over het glibberige tuinpad naar de auto geschuifeld. Hij opende het portier, stak zijn ovale, besnorde en op de kruin kalende hoofd vriendelijk naar binnen, maar toen hij Aapje zag, die hem stralend en vol verwachting aanblikte, liet hij die glimlach snel varen. Zijn snor, die eerst tamelijk breed was, werd nu tamelijk smal. ‘O jee,’ mompelde hij, ‘nog meer complicaties.’ Vlug liet hij zich op de voorbank glijden en wreef rillerig zijn schouderbladen tegen elkaar.

‘Ziet u niets aan mij?’ vroeg Aapje. Oom Joop gaf geen antwoord. Somber staarde hij naar de in bontjas gehulde gestalte van Tante, die met kleine pasjes en gebogen hoofd op de auto afdribelde.

Haastig opende ze het portier. Ze klapte de rugleuning van de voorbank om en alles wat daarna van haar zichtbaar was bestond uit een groot, rond, met bont bekleed achterwerk, daaronder een paar in nylonkousen verpakte kuiten en nog lager twee op naaldhakken wankelende voeten, die achteruittastend hun weg naar de achterbank probeerden te vinden. ‘Opschuiven, kinderen,’ klonk een in boezem gesmoorde stem. Toen eindelijk de voeten hun plaats van bestemming hadden bereikt, bleef Tante toch nog in gebukte houding staan. Een beringde hand werd op het achterwerk gelegd en bewoog zich strelend over het opbollend bont naar beneden. Onderaan de mantel aangekomen sgorde de hand wat aan de zoom van de jurk, die onder de mantel uitkwam. Pas toen deze handelingen verricht waren liet Tante zich ‘hè, hè’ zuchtend op de bank neerploffen. Door de plotse-linge herverdeling van de druk veerden Aapje en de kroonprins een stukje op. ‘Hebben jullie het je een beetje gezellig gemaakt, kinderen?’ vroeg Tante, turend in haar tasje dat haar hand als een nijver molle-tje aan het omwoelen was. De kroonprins zweeg gekrenkt, Aapje ver-gat te antwoorden want al haar aandacht werd in beslag genomen door de veelheid van details die samen het fenomeen Tante vormden. Tussen de sjaaltjes en poederdozen uit diepte Tante een spiegeltje op. Ze hield het in alle denkbare posities voor haar gezicht. Terwijl ze de rechterzijdant van haar neus aan het inspecteren was, waarbij de iris van haar linkeroog zo verdraaid werd dat het oog bijna geheel gevuld was met rooddooraderd wit, vielen haar lippen, die tot dan toe stijf en kritisch opeengeperst waren geweest, plotseling vaneen. ‘Maar, mijn God! Wat heb je gedaan? Wat zie je eruit!’

‘Ik?’ vroeg Aapje. Haar ogen waren bijna even groot als haar brille-glazen. Uit haar masker sprak een diepe verontwaardiging.

‘Joop, Joop, moet je toch eens kijken!’ Tantes masker drukte dezelf-de gemoedsaandoening uit, maar het overtrof dat van haar nichtje in dramatische zeggingskracht. Oom Joop draaide zich welwillend om en sprak gelaten: ‘Het was mij ook al opgevallen, Carolien.’

‘Ga het onmiddellijk afwassen! Dat is toch geen gezicht voor zo’n

klein meisje. Wat moeten de mensen wel denken. Zo kun je niet mee.’
Aapje verroerde zich niet.

‘En? Komt er nog wat van?’

Aapje’s tekst was kort, maar ze wist er heel haar wezen in te leggen:
‘Nee!’

De twee maskers staarden elkaar onbeweeglijk aan. Ze stonden stijf van de wilskracht. Ten slotte bezweek Tante als eerste, onder het uiten van een bedreiging. ‘Goed. Wacht maar tot je vader komt.’ Aapje stak pruilend haar arm door die van de kroonprins en wreef haar hand warm in zijn knuist. Tante draaide het raam dicht en richtte zich met de overgebleven agressie tot oom Joop: ‘Heb je de paraplu meegebracht?’ Triomfantelijk stootte hij de handgreep van het artikel tegen het autodak. Dat stemde Tante wat milder. Ze ging gemakkelijker zitten, liet het spiegelkje in haar tas vallen en knipte die dicht. Dat knipgeluid deed Aapje afgunstig staren naar het lederen omhulsel van Tantes paraferalia.

‘Zou het ons lukken, Joop?’ vroeg Tante, geveinsd onderdanig. ‘Wat denk je?’

‘Afwachten maar, hè.’

‘Hij is zo afschuwelijk eigenwijs. Met de jaren wordt dat er niet beter op. Wat zegt hij ook weer altijd? Je leven, dat is een kunstwerk. Zo iets moet je helemaal zelf maken. Iets van die strekking. Bij ons trouwen kon er niet meer af dan een huishoudboekje. Weet je nog, Joop? Een dik schoolschrift. Zelf had hij keurig “huishoudboekje” op het etiket geschreven. Hij heeft altijd een prachtig handschrift gehad, dat wel.’ Ze zweeg even om wat haartjes uit haar mantel te plukken. ‘Toch hangt hij erg aan familie en traditie en zo. Het zal toch wel de bedoeling zijn dat het huis in de familie blijft.’

‘Maak je geen zorgen,’ snoefde oom Joop. ‘Ik ken zijn gevoeligheden.’

‘Een gezin van tien kinderen, in een huis van vijf kamers, dat moet hij toch kunnen begrijpen. Wat dat aangaat heb ik het zelf heel wat beter gehad in mijn jeugd. Wij hadden ieder een grote kamer met een bed waar je wel tien keer in kon. Ik weet nog goed dat het eerste wat ik zag wanneer ik ’s ochtends wakker werd die grote lampetkan was voor de spiegel op het dressoir, recht tegenover mijn bed. Dat koude

porselein. Ik had een hekel aan opstaan vroeger. Zo'n groot bed was ook niet warm te krijgen, 's avonds. Soms lag je uren wakker.'

'Waar blijft Willie toch? Ik begin het akelig koud te krijgen.' Oom Joop wreef zich rillerig over zijn bovenarmen.

'Vader zal nu wel een pension gaan zoeken,' vervolgde Tante. 'Het zal hem niet meevallen, die ouwe lastpost. Theet trekt in bij zijn zuster in Ewijk. Ik kan me het huis niet zonder hem voorstellen. Maar hij is erg aan het aftakelen. De timmerfabriek heeft hij helemaal laten versloffen.'

'Ik hoop dat ze die litanie dit jaar zullen overslaan,' bromde oom Joop.

'O, dat zullen ze zeker niet doen. Ze zijn zo gehecht aan hun herinneringen.' Tante zuchtte. 'Ze vinden dat ze het aan de doden verplicht zijn om minstens één keer per jaar al die ouwe geschiedenissen op te rakelen. We zullen het wel uitzitten.'

Die laatste noot van berusting bleef nog even doorklinken in het hoofd van de kroonprins. Er werd gezwegen tot zijn vader kwam.

Uitzitten. Zijn hele leven had bestaan uit uitzitten, opzitten, vastzitten, doorzitten. Hij was nog jong, maar als hij alle tijd terug zou krijgen die hij had uitgezeten, dan zou hij jaren jonger zijn. En zo oud voelde hij zich ook: jaren jonger dan tien jaar, ongeboren, vormeloos.

De kroonprins zag eindelijk zijn vader naar buiten komen. Hij bleef even in de deuropening staan om, beginnend bij de onderste knoop, zijn winterjas dicht te knopen. Daarna klopte hij zich met beide handen op de borst en de heupen en diepte hij uit de rechterjaszak een sigarendoos op. Hij had blond krullend haar, tot laag in zijn nek, en een hoog voorhoofd dat al met veel rimpels gelinieerd maar nog onbeschreven was. Op het gazon lag het fietsje van Aapje. Met één vinger lichtte Pa het op en hij droeg het naar de garage. Kalmpjes wandelde hij terug naar de auto. Hij haastte zich nooit. Hij opende het portier, schoof achter het stuur en legde de doos sigaren op het dashboard.

‘Heb jij de sleuteltjes, Ernst?’

Hij had de sleuteltjes niet. Hoe was hij dan de auto ingekomen? De kroonprins maakte zijn vader duidelijk dat de auto niet op slot had gezeten. Grote mensen en hun nalatigheden die ze altijd op kinderen probeerden te verhalen...

‘Wees eens zo goed naar je dochter te kijken, Wil,’ snebde Tante. ‘Vind je niet dat ze even haar gezicht moet gaan wassen?’

Pa draaide zijn hoofd naar achteren en mompelde ‘God-zal-meliefhebben’, toen hij Aapje zag die nog steeds in gespannen afwachting haar tasje tegen haar buik gedrukt hield. Maar toen versmalden zijn lichtblauwe ogen zich en er verschenen glimlachende kraaiepotjes op zijn slapen. ‘Heb je je mooi gemaakt voor Opa?’ vroeg hij vriendelijk. Aapje knikte glunderend. Pa draaide zijn hoofd weer terug en haalde zijn schouders op. Hij opende de sigarendoos en stak, lang-

zaam het vuur naar binnen zuigend, een sigaar op. 'Daar hebben we geen tijd meer voor,' sprak hij tegen Tante, terwijl hij angstvallig het achteruitkijkspiegeltje in de gaten hield. Hij legde de afgebrande lucifer in de asbak en nadat hij Aapje gevraagd had om de achterraut schoon te vegen stapte hij weer uit om de sleuteltjes te halen. Tante trok haar neus op en zei: 'Je mag van geluk spreken dat je mijn dochter niet bent, Marie-Cécile.'

Aapje sprak van geluk; heel ongehoorzaam gaf ze geen gevolg aan het verzoek van haar vader, alsof ze wilde zeggen: 'Kijk eens, wat ik allemaal mag!' De achterraut was beslagen. Met haar vinger tekende ze een groot oog op het glas. De bijeengeveegde condensdruppels begonnen kronkelend naar beneden te siepelen. 'Kijk,' zei ze vrolijk, 'hij huilt.' Achter het door tranen transparant geworden glas werd de straat weer zichtbaar, maar het beeld was nu onduidelijk, omfloerst; de straatstenen, de zwarte bomen, de tuinhekken, ze hadden hun zelfstandigheid verloren en waren geworden tot vage schakeringen in de droeve stemming van de 'hij' die huilde.

Pa kwam terug met de sleuteltjes. Het was nu net alsof er helemaal geen oponthoud was geweest. De Studebaker reed langzaam de Hazekampseweg uit en maakte via de Wezenlaan en de Oude Mollenhutseweg een hoek om de Goffert. De hemelhoge beuken aan weerskanten van de Oude Mollenhutseweg, die zomers het wegdek feestelijk overhuiden met hun ruisend bladerkleed, waren nu ontmaskerd als uitheemse totems, verwijzend naar een onbekende en daardoor des te angstaanjagender betekenis; het zomerkleed lag half verrot aan hun voeten. Links lag het duistere Jonkerbos onder een grijze hemel, rechts stond de jonge aanplant van de Goffert te huiveren. Bij Welgelegen draaide de auto de Graafseweg op. De stad eindigde bij garage De Crommert en het autokerkhof en plotseling keken ze uit over de naakte uitgestrektheid van het Land van Maas en Waal. Rammelend reed de Studebaker de ijzeren kanaalbrug over en daarna ging het heel geleidelijk bergaf.

In de auto werd het wat behaaglijker want Pa had de verwarming aangezet. Hij vroeg de kroonprins de achterraut schoon te vegen, zonder Aapje een verwijt te maken. Zelf veegde hij nog eens met de mouw van zijn jas over de voorruit. Intussen floot hij het deuntje dat

hij altijd floot onder het chaufferen en dat altijd zo ijl boven het gezoem van de motor uitklonk.

‘Nou moet je me toch eens vertellen, Wil,’ riep Tante, ‘waarom het hier zo godsgruwelijk stinkt.’

‘Zoutzuur,’ zei Pa, wat kortaf omdat hij het fluiten moest onderbreken. Maar nu hij toch was gestopt praatte hij maar verder. ‘Dat is me drie weken geleden gebeurd. Je weet toch dat ik bezig was met die verbouwing aan de verzinkerij. Goed. We waren aan ’t afbouwen en de muren moesten gewassen worden. Ik zet thuis die fles zoutzuur op de achterbank, want hij was te dik om op de vloer te staan. Bij de verzinkerij wil ik het spul uitladen. Dan zie ik dat de fles is omgerold en het spul eruit stroomt. De stop zat los. Ik kan de wagen wel weggooien. Dat blijft doorvreten, hè, zoutzuur. Over een maand of wat krak ik zo door het chassis heen.’

‘Moet je nou verkopen,’ suggereerde oom Joop, die personeelschef was bij een assemblagefabriek en doorgaans erg deugzaam.

‘Tja,’ zei Pa en hij begon weer te fluiten.

Al tientallen malen had de kroonprins die autorit naar Alverna gemaakt en toch veegde hij niet alleen het achterraam maar ook een zijruit schoon om weer naar buiten te kunnen kijken. Hij hield van het gevoel van snelheid. Snelheid ontnam de dingen langs de weg hun concrete hardheid zodat ze even innerlijk konden worden als gevoelens en gedachten. Veilig in een auto zitten en de hele wereld aan je voorbij laten gaan zonder aan de hardheid van de dingen te hoeven lijden, o! wat hield hij daarvan. Daar was het tolhuis, daar de spoorbrug. Er stonden nog steeds twaalf elektriciteitsmasten. Hij kende elke boom, elk huis, elk weiland. Al die dingen had de kroonprins gezien in de tientallen verschillende gedaanten die zich onder de wisseling der seizoenen hadden voorgedaan en steeds wanneer hij ze weer zag werd die waarneming verdiept door de herinnering aan het toegenomen aantal vorige keren dat hij ze had gezien. Terwijl hij keek en herkende bedacht hij dat die vorige keren de laatste tijd steeds minder snel waren toegenomen.

Tot ongeveer een jaar geleden had Pa de vaste gewoonte om iedere zondag na de mis van negen uur naar Alverna te rijden en Opa op te halen voor een borrel in hotel De Laatste Aanleg, dat bestierd werd